

А. В. БЛОЩАНЕВИЧ

*Антоніна Вікторівна Блощаневич, студентка
IV курсу Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У XXI СТОЛІТТІ

Міжнародне право на початку XXI століття досягнуло високого рівня розвитку. Увібравши в себе дух століть, воно закріпило в своїх основних принципах найвищі еталони добра та справедливості. Однак, незважаючи на той високий ступінь, якого воно досягло, все ж залишається ряд проблем, які уповільнюють його прогресивний розвиток. Тому дослідження даної теми є досить актуальним. Адже визначення та аналіз цих проблем – це вже перший крок до їх вирішення.

Різноманітні аспекти цієї важливої теми досліджували провідні вчені міжнародного права: В. Г. Буткевич, М. М. Антонович, І. І. Лукашук, Я. Браунлі, А. Касезе, Д. Філдер та ін.

Метою цієї статті є огляд існуючих проблем та окреслення можливих шляхів подальшого розвитку міжнародного права.

Неможливо не помітити, що сучасне міжнародне право сповнене багатьох протиріч, складних нюансів та проблемних питань. Сама його природа є досить неоднозначною. Вона докорінно відрізняється від традиційного внутрішнього права, адже в ній немає єдиного джерела влади, яке б мало імперативні функції щодо видання загальнообов'язкових норм та мало б можливість здійснювати контроль за їх виконанням. Такі функції у внутрішньому праві покладаються на державу, яка бере на себе обов'язок контролювати на своїй території процес дотримання норм права, виступає гарантом їхнього захисту і в разі їх порушення може вдаватися до силових заходів для їх примусового виконання та покарання за таке порушення. Це забезпечує можливість здійснювати ефективний контроль за дотриманням норм внутрішньодержавного права, проте на міжнародно-правовому рівні це неможливо. Все міжнародне право, обов'язковість його юридичної природи та характер його функціонування є результатом компромісу між державами, узгодження їхніх воель та позицій.

Вважається, що обов'язковий характер міжнародного права походить від принципу “*pacta sunt servanda*”, тобто договори мають виконуватися. Це означає, що держави домовилися про необхідність дотримуватися норм міжнародного права заради спільного блага. Даний принцип був закріплений у Віденській конвенції про право міжнародних договорів. Стаття 26 Конвенції проголошує: «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись»¹. Водночас держава-учасник не може посылатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання нею договору². Однак, при реалізації даних домовленостей нерідко домінують власні інтереси окремих держав.

Важливою проблемою, яка стоїть на заваді прогресивному розвитку міжнародного права, є проблема реалізації проголошених ним принципів і норм. Прикладом може бути питання смертної кари. Декларація про права людини у статті 3 проголошує, що кожна людина має право на життя³. Це виключає можливість застосування смертної кари як виду покарання. Проте ще у багатьох країнах вона закріплена на законодавчому рівні. Серед них можна назвати Саудівську Аравію, Китай, Іран, Пакистан, Ірак, Малайзію, Сінгапур, Таїланд, Північну Корею, В'єтнам, Білорусь та ін. Навіть деякі штати «найдемократичнішої» країни США застосовують такий вид покарання. Цей приклад доводить, що міжнародне право ще досить безсиле у реалізації проголошених норм. Необхідна уніфікація у регулюванні даного питання.

Взагалі, дотримання прав людини – одне з найслабших місць у реалізації проголошених міжнародним правом норм, оскільки ще не всі держави однаковою мірою забезпечують такі права людини, як: свобода думки, совісті, релігії, переконань, недоторканність житла, приватної власності, невтручання у сферу особистого життя тощо.

Однак, у даному напрямку спостерігаються позитивні зрушення. Так, при явному масовому порушенні прав людини під час громадянської війни в Лівії, Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію № 1973, згідно з якою ввела на територію Лівії війська для захисту мирного населення⁴. Дана подія зробила вагомий внесок у розвиток міжнародного права, надаючи йому більш впливового характеру.

Значною проблемою, яка ускладнює ефективне функціонування міжнародно-правового механізму, є суперечлива природа міжнародного права. Яскравим прикладом тут виступає неврегульована суперечність між принципом територіальної цілісності держав та принципом права народів та націй на самовизначення. Варто зазначити, що принцип права народів та націй на самовизначення був сформульований ще президентом США В. Вілсоном на початку XX століття і полягав у тому, що кожен народ має право обрати демократичний спосіб управління своєю державою. Потім даний принцип набув антиколоніальних рис і був використаний як гасло переважно африканських держав, що здобували незалежність та позбавлялися статусу колоній у другій половині XX століття. На даному ж етапі тлумачення цього принципу як права народів та націй на здобуття незалежності створює основу для виникнення локальних конфліктів та сепаратистських тенденцій. Такими проблемними районами є Корсика, Східна Осетія, Абхазія, Нагірний Карабах, Косово, Чеченська Республіка та ін.

Якщо кожен народ чи нація буде намагатися створити свою незалежну державу чи приєднатися до іншої шляхом відділення від попередньої, тоді цей процес стане безконтрольним та непередбачуваним, порушить стабільність та рівновагу у світі. Тому не варто тлумачити право народів та націй на самовизначення як право на здобуття державного суверенітету. Треба вдатися до більш вузького розуміння даного принципу, наприклад, як до такого, що надає право створити національну автономію, де будуть реалізовуватися всі права нації чи народу. Проте, яким би чином не тлумачити розуміння цього принципу, проблема його суперечності принципу територіальної цілісності держав все одно залишається.

Ще одним негативним явищем, яке уповільнює еволюцію міжнародного права, є проблема «зловживання правом». Її суть полягає у тому, що досить часто інтереси окремих держав вступають у конфлікт із загальним розвитком міжнародного права. Як приклад можна навести проблему ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Так, держави мають суверенне право не ратифікувати міжнародні договори. І такі великі держави як США, РФ, Китай використали це своє право, що призвело до того, що Міжнародний кримінальний суд на сьогодні не є впливовою судовою інстанцією, хоча його заснування є важливою подією у розвитку міжнародного права. Тобто, проблема «зловживання правом» полягає у тому, що окремі держави можуть заблокувати діяльність цілої міжнародної організації.

Всі ці проблеми виходять із самої природи міжнародного права, що надає йому диспозитивного, координуючого та компромісного характеру і ускладнює механізм реалізації проголошених ним принципів та норм. Вони є відображенням тих процесів, які відбуваються у міжнародних відносинах. Адже міжнародне право нерозривно пов'язано з подіями, що відбуваються на міжнародній арені, і всі виклики та проблеми нового часу відразу ж переходять у площину міжнародно-правового регулювання.

І все ж, незважаючи на певну недосконалість міжнародного права на даному етапі розвитку, його роль у регулюванні міжнародних відносин поступово, але невпинно зростає і цей процес є незворотнім. Міжнародне право пройшло довгий і складний шлях, на якому витримало нелегкі випробування. Людство завжди буде пам'ятати жахливі наслідки двох світових воєн, коли відбувалось абсолютне нехтування міжнародно-правовими нормами. Тому, з якими б труднощами міжнародне право не зустрічалось зараз і в майбутньому, воно вже ніколи не втратить свого надзвичайно важливого значення для людства.

XXI століття характеризується глобалізаційними процесами, які ставлять перед міжнародним правом нові завдання та відкривають широкі можливості для його подальшого розвитку. Воно має бути спрямоване на забезпечення якомога більш справедливого характеру глобалізації для всіх країн, які могли б рівномірно користуватися її благами. Звичайно, виконуючи дане завдання та пристосовуючись до нових умов, міжнародне право буде певним чином видозмінюватися, набуваючи нових рис та особливостей. Проте, одна річ все-таки залишиться незмінною, а саме – основні принципи міжнародного права. Адже вони виступають тим фундаментом, на основі якого відбувається його розбудова та подальший розвиток. Так, з кожним роком нового століття, наскрізь пронизаного глобалізаційними процесами, по мірі того, як буде зростати взаємозалежність та взаємопов'язаність країн і народів, буде посилюватися і актуальність основних принципів. Цими принципами є: 1) заборони застосування сили або загрози силою; 2) мирного вирішення міжнародних спорів; 3) невтручання; 4) співробітництва; 5) рівноправ'я і самовизначення народів; 6) суверенної рівності держав; 7) добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом; 8) територіальної цілісності; 9) непорушності кордонів; 10) поваги прав людини^{5, 6, 7}. Саме вони служать джерелом натхнення його подальшого розвитку.

Орієнтиром у подальшому розвитку міжнародного права стала Декларація Тисячоліття, яка була прийнята ООН у вересні 2000 р. для того, щоб держави-члени ООН на зорі нового тисячоліття знову підтвердили свою віру в Організацію та її Статут, як непорушних гарантів мирного, процвітаючого та справедливого світу⁸. Саме дана Декларація окреслила той шлях, по якому мусить йти міжнародне право у майбутньому, закріпивши ряд цінностей, які матимуть надзвичайно важливе значення у новому столітті та які мають бути непорушними. Цими цінностями є:

– свобода: чоловіки і жінки мають право жити та вирощувати своїх дітей у гідних людини умовах, вільних від голоду та страху насильства, пригнічення та несправедливості. Найкращою гарантією цих прав є демократична форма правління;

– рівність: ні одна людина і ні одна країна не повинні бути позбавлені можливості користуватися благами розвитку. Чоловікам і жінкам мають бути гарантовані рівні права та можливості;

– солідарність: глобальні проблеми повинні вирішуватися спільно на основі фундаментальних принципів рівності та соціальної справедливості. Ті, хто страждають та знаходяться у найгіршому становищі, заслуговують на допомогу тих, хто знаходиться в найкращому становищі;

– терпимість: при всій багатоманітності віросповідань, культур та мов люди повинні поважати один одного. Відмінності в межах суспільства та між суспільствами не повинні ні лякати, ні служити підставою для переслідувань, а повинні вважатися цінним надбанням людства. Необхідно сприяти розвитку світової культури та діалогу між цивілізаціями;

– повага до природи: лише бережне ставлення до природи дасть можливість людству зберегти для своїх нащадків ті багатства, які йому даровані природою зараз;

– спільна відповідальність: відповідальність по управлінню глобальним розвитком всього світу, а також по ліквідації загроз міжнародному миру та безпеці повинна покладатися на всі держави та здійснюватися на багатосторонній основі. І ключову роль в цьому мусить виконувати ООН⁹.

Міжнародні відносини у XXI столітті будуть розвиватися та змінюватися, відповідаючи на нові виклики часу. І міжнародне право буде розвиватися разом з ними та стояти на сторожі цих цінностей, забезпечуючи їх ефективний захист. Для цього воно мусить виконати певні завдання, які постали перед ним у XXI столітті. Так, воно має забезпечити мир та безпеку в усьому світі та сприяти ядерному роззброєнню. У XXI столітті, коли на планеті накопичено ядерного потенціалу більше, ніж необхідно для її повного знищення, особливо гостро постає питання миру та безпеки. Тому буде спостерігатися тенденція до створення більш впливового, централізованого та сильного органу. І міжнародне право XXI століття, як право миру, буде надавати все більше повноважень Раді Безпеки ООН, яка буде служити стражем миру в усьому світі. Також воно мусить стати ефективним засобом боротьби із міжнародним тероризмом, транснаціональною злочинністю та обігом наркотиків.

Окрім цього, у XXI столітті буде зміцнюватися принцип верховенства права на міжнародному рівні, завдяки чому буде налагоджений більш ефективний механізм реалізації та захисту його основних принципів. Тому будуть значно зростати повноваження ООН, як гаранта дотримання цих принципів. Для цього міжнародне право мусить надати у її розпорядження додаткові ресурси та інструменти, щоб вона могла ефективно виконувати покладені на неї функції.

Також міжнародне право мусить створити сприятливий правовий механізм для подолання бідності та нерівності у світі, зокрема це стосується країн Африки, а також забезпечити дієвий правовий механізм для захисту та раціонального використання навколишнього середовища. Якщо міжнародне право у XXI столітті зможе виконати дані завдання – тоді його перспективи справді є багатообіцяючими.

То яким же шляхом піде міжнародне право у XXI столітті? Світ складний, різноманітний, має регіональні конфлікти інтересів і, напевно, ще не раз перед світовими державами буде виникати спокуса знехтувати нормами та принципами міжнародного права заради своїх власних інтересів. Проте, як би не змінювався світ, людство завжди буде прагнути позитивних змін і ніколи не поставить під загрозу сам факт свого існування. Ці прагнення будуть закріплюватися в нормах міжнародного права, як це відбувається зараз. Ми спостерігаємо позитивні тенденції в об'єднанні зусиль держав у дослідженні космосу, у нерозповсюдженні ядерної зброї, у боротьбі з піратством, тероризмом, в урегулюванні локальних конфліктів, в економічній безпеці, у боротьбі з епідеміями, голодом та ін. Світ не залишається байдужим до чужої біди, особливо в подоланні наслідків природних катаклізмів та стихійних лих.

А за такого стану справ проголошені у Декларації тисячоліття цінності, що є найвищими стандартами добра та справедливості, будуть дбайливо оберігатися міжнародним правом, яке буде стояти на їх сторожі. Адже від цього залежить майбутнє всього людства. І, якщо міжнародне право зможе в подальшому виступати гарантом захисту вищенаведених цінностей та забезпечувати виконання цілей, зазначених у них, тоді на світ буде чекати прекрасне майбутнє, де пануватиме рівність і свобода всіх і кожного, де не буде страху і бідності, де всі матимуть гідні умови життя, де сильніші будуть допомагати слабшим, а відмінності між культурами слугуватимуть не джерелом конфліктів і протистоянь, а будуть визнані як цінне надбання всього людства, де люди будуть поважати один одного та бережливо ставитися до природи, намагаючись зберегти для своїх нащадків ті багатства, які їм нею даровані, де всі держави будуть спільно нести відповідальність за глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, і разом підтримувати мир та безпеку.

Звичайно, це лише оптимістичний прогноз про перспективу міжнародного права у XXI столітті. Проте, якщо міжнародне право буде рухатися саме в цьому руслі – тоді ще довгий час небесно-блакитний прапор ООН буде розвіватися на фоні такого ж блакитного ясного мирного неба, символізуючи собою те, що кожен на Землі може почуватися у безпеці. І, можливо, тоді таке прекрасне гасло, «як мир у всьому світі» не буде виглядати настільки утопічним.

---

¹ Віденська конвенція про право міжнародних договорів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

² Там само.

³ Загальна декларація прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015

⁴ Резолюція Ради Безпеки ООН № 1973. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j33

⁵ Устав Організації Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

⁶ Декларація о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_569

⁷ Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055

⁸ Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_621

⁹ Там само.

Резюме

Статтю присвячено огляду проблем та перспектив міжнародного права. Визначаються завдання, які стоять перед міжнародним правом у XXI столітті.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародні відносини, принципи міжнародного права, локальні конфлікти, права людини.

Резюме

Статья посвящена обзору проблем и перспектив международного права. Определяются задачи, стоящие перед международным правом в XXI веке.

Ключевые слова: международное право, международные отношения, принципы международного права, локальные конфликты, права человека.

Summary

The article is devoted to review of the problems and prospects of international law. The tasks facing international law in XXI century are defined.

Key words: international law, international relations, principles of international law, local conflicts, human rights.

Отримано 28.05.2012

О. В. ГОНЧАРОВА

Ольга Вадимівна Гончарова, студентка IV курсу юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ДО ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Досудове врегулювання господарських спорів відіграє важливу роль як для суб'єктів господарювання, так і для судової системи загалом. Даний правовий засіб застосовується сторонами самостійно та на власний розсуд з метою безпосереднього і швидкого вирішення господарського спору, разом з тим це допомагає «розвантажити» суди від значної кількості позовів. Однак у чинному законодавстві України все ж таки існують певні недоліки та суперечності, які потребують усунення.

Метою даного дослідження є визначення доцільності правового регулювання досудового порядку вирішення господарських спорів Господарським процесуальним кодексом України. Саме навколо цього питання і буде зосереджено увагу в даній статті.

Досудовий (претензійний) порядок врегулювання господарських спорів регламентовано Розділом II Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) від 6 листопада 1991 р., а також ст. 222 Господарського кодексу України (далі – ГК України) від 16 січня 2003 р., іншими нормативно-правовими актами, зокрема: кодексом Торговельного мореплавства України; Повітряним кодексом України; статутом залізниць України; статутом автомобільного транспорту України, які регулюють спеціальний порядок досудового врегулювання господарських спорів.

Зазначимо, що питання досудового врегулювання спорів було предметом досліджень таких вчених-юристів, як І. А. Балюк¹, В. Д. Чернадчук², Ю. В. Волочай³, Т. С. Дунайло⁴.

Більшість науковців приділили свою увагу саме науково-теоретичним аспектам досудового врегулювання господарських спорів. І. А. Балюк звернула увагу на існування проблеми правового регулювання досудового порядку вирішення господарських спорів і, як висновок, зазначила, що правові норми, які регулюють відносини досудового врегулювання спорів, *не повинні міститися в ГПК України*, а для правового закріплення таких норм доцільно застосовувати підзаконні акти⁵.

Згідно зі ст. 5 ГПК України: «*сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою*»⁶. Виходячи з положень статті, застосування даних заходів буде правом суб'єктів господарювання, а не їх обов'язком, оскільки досудове врегулювання господарських спорів є добровільним порядком, і його застосування поставлено в залежність від волі сторін спору.

Варто зазначити, що згідно зі ст. 6 ГПК України досудове врегулювання спорів здійснюється шляхом звернення з письмовою претензією, яка надсилається рекомендованим або цінним листом або вручається під